

**Энциклопедиялық және
лингвистикалық сөздіктер.
Түсіндіру сөздігінің сөздік
мақала құрылымы.**

№ 8 Дәріс

Сөздіктердің түрлері

Барлық сөздіктер екі үлкен топқа бөлінеді:

- ▶ **ЭНЦИКЛОПЕДИЯЛЫҚ**
- ▶ **ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ**

Энциклопедиялық сөздіктер

Энциклопедиялық сөздіктер заттар, оқиғалар, құбылыстар туралы түсініктердің көлемі мен мазмұнын ашады.

Энциклопедиялық сөздіктердің екі түрі бар: жалпы және арнайы.

Энциклопедиялық сөздіктердің түрлері

- ▶ Жалпы энциклопедиялық сөздіктерге ең алдымен энциклопедия жатады.
- ▶ Арнайы энциклопедиялық сөздіктер білімнің белгілі бір салаларына арналған: экономикалық, философиялық, тарихи, әдеби және басқа да сөздіктер.

Лингвистикалық сөздік

Лингвистикалық сөздіктерде сөздің өзі сипатталады, яғни сөздің тіл бірлігі ретінде сипаттамасы беріледі: сөздің мағынасы (егер ол көп мағыналы болса), оның грамматикалық, орфографиялық, spelling орфоэпиялық pronunciation сипаттамасы келтіріледі, оның стильдік сипаты көрсетіледі, кейбір сөздіктерде – этимология.

Лингвистикалық сөздік

Одан кейін сөз мағынасындағы сөздердің орындалуын суреттейтін мысалдар келтірілген.

Сөз мағыналарын лингвистикалық сөздікте екі жолмен ашуға болады:

- ▶ аударылған сөз алынған тілдің көмегімен;
- ▶ басқа тілдердің құралдары, яғни аударма арқылы.

Осыған байланысты біртектес сөздіктер мен аудармалар ерекшеленеді.

Монолингвистикалық лингвистикалық сөздіктердің түрлері

Монолингвистикалық лингвистикалық сөздіктер қандай тілдік материал өңделетініне және оны өңдеудің әдістеріне байланысты ерекшеленеді:

- ▶ Түсіндірмелі *tudien jai nghia*
- ▶ Этимологиялық сөздіктер
- ▶ Жиілік *tu dien co tu thuong gap minidisc*
- ▶ Орфографиялық
- ▶ орфоэпиялық

Екі тілді лингвистикалық сөздіктердің түрлері

Екі тілдік сөздік - аударма сөздігі - салыстыру кезінде бір тілдің сөздері мен олардың басқа тілдегі аударма баламалары.

Аударма сөздерінің кіші түрлері

Екі үлкен топ бар: жалпы немесе жалпы лексикалық аударма сөздіктер және арнайы сөздіктер.

- ▶ Жалпы сөздіктер жалпы лексиканы бір тілден екінші тілге аударды.
- ▶ Әр түрлі себептерге байланысты арнайы сөздіктерді әртүрлі топтарға бөлуге болады, яғни, белгілі бір параметрлер бойынша лексика таңдалған және оның аудармасы берілген сөздіктер.

Лингвистикалық сөздіктер түрлері

Тарихи тұрғыдан алғанда, лексика сөздіктерді анықтайды:

- архаизмдер
- историзмдер
- неологизмдер

Ал, қолдану саласы бойынша лексика мыналарды ажыратады:

- ▶ ауызекі
- ▶ ауызша
- ▶ диалектикалық
- ▶ арго
- ▶ жаргон
- ▶ терминологиялық
- ▶ поэтикалық лексика т.б.

Сөздік мақала

Сөздік мақала кез-келген сөздің негізгі құрылымдық бірлігі болып табылады.

Сөздік мақала құралады:

- ▶ тақырып бірлігінен
- ▶ тақырып бірлігін түсіндіретін және оның негізгі сипаттамаларын сипаттайтын мәтіннен

Аударма процесі

Жұмыс барысында аудармашы түрлі сөздіктерді қолданады.

Жазбаша мәтінді аудару процесі бастапқы мәтінді талдаудан басталады, оның барысында аудармашы мағынаны терең түсінуге тырысады.

Мәтінді аударуды бастамас бұрын, оны толығымен оқып шығу керек.

Аударма процесі

Аудармаға сөздік дайындау сөйлемнен басталады.

Сөздік мақаласын (сөздікті) оқыған кезде сөйлемдегі беймәлім сөздер аударылған сөйлемнің мағынасымен байланыстырылуы керек.

Сөйлем толығымен анық болғанда ғана, аудармашы ойды түсінікті тілде жазуды бастайды.

Аудармашы лексикалық сөз тіркестеріне ерекше назар аударуы керек, себебі бір тілде болуы мүмкін сөз тіркестері басқа тілде кездеспеуі мүмкін.

Аудармашының пікірінше, дұрыс сөз табылған соң, оны ағылшын түсіндірме сөздігімен тексеру керек.

Аударманың соңғы кезеңі

Аударма аяқталғаннан кейін аудармашы өз еңбегінің нәтижесін өзі бағалайды, оның мәні жеткілікті ме және аударма мәтінінде (аударма тілінде) бастапқы мәтінге (түпнұсқа тілінде) функционалдық-стилистикалық сәйкестікке қол жеткізілді ме деген сұраққа жауап береді.

Тапсырма

1. **Сөздіктерді жасау ғылымы қалай аталады?**
2. **Сөздіктердің қандай түрлерін білесіз?**
3. **Энциклопедиялық сөздіктерде не сипатталады?**
4. **Лингвистикалық сөздіктерде не сипатталады?**
5. **Түсіндірме сөздіктер не үшін қызмет етеді?**
6. **Сізге қандай түсіндірме сөздіктер белгілі?**
7. **Сізге қандай синонимдер белгілі? Синонимдер сөздіктері не үшін қолданылады?**
8. **Омонимның бірінші сөздігі қашан жасалды? Сізге қандай сөздіктер белгілі? Омонимдер сөздіктері не үшін қолданылады?**
9. **Антонимның бірінші сөздігі қашан пайда болды? Антоним сөздіктеріне қандай сөздер қосылады?**